

КРИЗА КОНСОЛІДАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СПІВТОВАРИСТВІ ТА УМОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 4(23), с. 172–175

Розглянуто умови “політичного та економічного наближення” України до Європейського Союзу, політична цілісність якого нині ставиться під сумнів.

“Європейський вектор” української дипломатії є одним із пріоритетних і стратегічно важливих для нашої країни. В документі “Про основні напрями зовнішньої політики України”, прийнятому Верховною Радою України ще в 1993 р., підкреслюється, що перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейському Співтоваристві, а також в інших західноєвропейських і загальносвітових структурах [1]. Актуальність проблеми взаємовідносин України з гігантським комплексом процесів європейської інтеграції та кооперації зі структурами Європейського Союзу є беззаперечною.

Україна перебуває в несамопитих терзаннях та у знеможі внутрішніх конфліктів, у пафосних мріях прагне хоч трохи наблизити своє світле майбутнє шляхом поступового набування членства в європейській сім’ї, в самому Євросоюзі, але справи тут не такі вже й блискучі, як хотілося б багатьом його учасникам [3].

Євросоюз не рухається у бік кризи, почасти цю реалію продемонстрували червневі 2009 року парламентські вибори у країнах — членах ЄС. Після цього можна констатувати, що він вже перебуває в ній. Центральна проблема цієї принципової кризи полягає у сперечанні на пересічній темі: “Що таке Європейський Союз і яке його майбутнє”. Для британців, поляків і чехів та інших країн Європа є “короткою формулою” мінімальних вимог до демократії, правової держави і ринку. На цій базі (така їхня філософія) можуть будуватися взаємини суверенних країн. Крім того, коротка формула — це також і експортний шлягер, рецепт з підтримки миру.

Для інших Європа вже давно стала чимось вагомішим. Вони (цієї точки зору особливо рельєфно дотримуються Німеччина, Італія, Люксембург і, за деяким винятком, також Франція) марять про створення єдиної європейської наддержави. Для них поняття “єдина Європа” завжди було пов’язане з готовністю відмовитися від частини національного суверенітету, принаймні з його новою дефініцією. З таким підходом ніколи не були згодні британці. Польща і Чехія не хочуть про це і чути. Навіть навпаки. Їх досвід життя під Радами примушує їх ставити знак рівності між поняттями “свобода” і “суверенітет”.

“Конфлікт моделей” тут зовсім не новий. В принципі, він так само старий, як сам Євросоюз. Проте новим у ньому є те, що якраз зараз не вистачає внутрішніх сил, які могли б згуртувати Європу саме тепер, коли дія відцентрових сил ще помітніша, аніж раніше. Ідея “толерантності”, яка для Європи є бастионом Освіти, хай прекрасна і хороша, але дуже абстрактна на практиці, щоб об’єднати 27 країн-членів. Релігійно-культурна спадщина, кровний зв’язок з Освітою — все це для ЄС складові його ідеалу. Але цих орієнтацій недостатньо, щоб створити сенс і цілі, які переконують всіх його членів у необхідності “вкладатися” в процес посилення ролі “єдиної Європи”.

Який шлях — або які шляхи — виберуть ті, кому найближчим часом доведеться знову шукати “свою Європу”, зараз передбачити важко. Але вже сьогодні вимальовуються альтернативи. Якщо, наприклад, поляки, чехи і британці — всупереч пораді А. Меркель — будуть і далі вчиняти протидію в питаннях конституції ЄС, то можна спокійно забути про “Європу двадцяти семи”.

Тоді потрібно буде серйозно подумати над чимось на зразок “добровільного розпаду при збереженні єдиної бази”. Базою міг би стати вільний союз, що спирається на демократію, принципи правової держави і ринкову економіку, а все інше повинно стати добровільною справою відповідних країн.

Можна припуститися думки й про те, що при цьому декілька країн рухатимуться вперед у питаннях розвитку “суто своєї” соціальної моделі, демократизації, посилення “суверенного вектору” зовнішньої та оборонної політики тощо. Вони могли також, зробивши невеликі зміни, прийняти ті частини загальноєвропейської конституції, в яких мовиться про “чисто” організаційні форми. Інші країни залишилися б осторонь. І це не було б погано. Можливо, це навіть стало б виразом зрілості Європи. Але поки справа до цього не дійшла, німці, в усякому разі з чистою совістю, можуть стверджувати, що зробили все можливе “для запобігання добровільному розпаду” свого континенту [7].

Недоречно оминати і той другий бік медалі, де йдеться про те, що всі країни Європейського Союзу по-своєму, але переживають всесвітню економічну та фінансову кризу, а тому їм важко скоринувати свої дії у сфері зовнішньої політики, оскільки у сфері внутрішньої економіки тут відбувається некерований процес грошових потоків, стихійне “борсання” у мережі кризових явищ.

А от щодо українських євроінтеграційних перспектив, то варто прислухатись думки **Алана Мейх'ю** (професора Сассекського європейського інституту): “Сьогодні в Україні існує досить узгоджена позиція щодо інтеграції до Європейського Союзу, і це, безперечно, сприятиме розвитку економіки країни, водночас не створюючи проблем у відносинах із Росією. Успішна інтеграція може принести велику користь як Україні, так і ЄС. Але успіх частково залежить від українського уряду, який повинен ефективно та продуктивно працювати з ЄС” [7]. Слушна думка, адже саме теперішні негаразди у світовому економічному та фінансовому полі сприяли тому, що криза підкреслила слабкі сторони української економіки: нерозвиненість внутрішнього ринку та відсутність міжгалузевої кооперації.

Маємо відкрито визнати, що український уряд просто не здатний розв'язати більшість економічних проблем. За теорією **Кейнса**, уряди мали б провадити “стимулювальну” економічну політику під час спадів і “стримувальну” — під час підйомів. Натомість упродовж останніх кількох років уряди більшості країн безперервно стиму-

лювали розвиток економіки, зокрема емісували додаткові гроші або активно залучали зовнішній капітал. Накачування грішми економіки України призвело до сповільнення конкурентного відбору економічних суб'єктів. Такою є думка аналітика CASE-Україна **Володимира Дубровського** [3].

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС є довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце серед науковців, журналістів і політиків.

З проголошенням незалежності України у 1991 р. всім стало зрозуміло, що п'ята за населенням і перша за територією на європейському континенті Україна є одним із ключових елементів політичної, військової, економічної, наукової та культурної співпраці Європи [6]. Європейський вибір України є природним і цілком закономірним. Такий вибір можна пояснити кількома факторами. По-перше, це географічна та цивілізаційна близькість між Україною та Європою. Якою б не була банальною ця істина, але українці були, є і завжди будуть європейцями. Важко не погодитись із думкою экс-Президента **Л. Д. Кучми** про те, що “Україні не треба нікуди прямувати. Вона була, є і лишається там, де їй визначено історією і географією” [4, 6]. По-друге, історична традиція співпраці українців з іншими європейськими народами. По-третє, Україна, як одна із пасивних членів СНД, виступає за розвиток найширших торговельно-економічних та інших зв'язків між країнами пострадянського простору на засадах суверенного партнерства, рівноправності і взаємовигоди. Водночас Україна уникає участі в інституціоналізації форм міждержавного співробітництва в рамках СНД, здатних перетворити співдружність у наддержавну структуру конфедеративного характеру. По-четверте, це “євростандарти” економічного процвітання, політичної стабільності, соціального благополуччя, демократії та особистої свободи громадянина. На тлі економічної кризи, корупції, організованої злочинності, політичної нестабільності і зuboжіння основної маси народу України “євростандарти” є більш ніж привабливими взірцями для наших співвітчизників і стимулами подальшої інтеграції України.

Багатьох аналітиків — у світі, Європі та в Україні — цікавить “диалогія Україна — Росія” на тлі євроінтеграційних перспектив обох країн. Цікавою щодо цього є думка редактора часопису “Нова Польща” **Єжи Помялковського**. Він вважає, що ключ до східної політики не лише Польщі, а й

Євросоюзу — це Україна, а не Росія. “Я палко підтримую вступ України до ЄС. Росія не може бути членом Євросоюзу, навіть якби й не мала імперських амбіцій. Але вона повинна і може бути його партнером, оскільки її величина та економічна вага призвели б до її перетворення на гегемона, а ЄС — організація, в якій така роль неможлива” [2, 34].

Центрально-європейські сусіди України перебували у схожій ситуації, коли розпочали процес європейської інтеграції на початку 90-х років. Проблеми було вирішено за допомогою так званої “подвійної стратегії”. По-перше, ці країни інвестували у розвиток університетських навчальних курсів із євроінтеграційних питань та тренінгу наявного персоналу незрівнянно ані з ким великі ресурси; по-друге, вони свідомо і далекоглядно запровадили системи координації політики європейської інтеграції у супрязі зі найоптимальнішим використанням своїх обмежених ресурсів. Україна у цьому сенсі має пройти ще значний підготовчий шлях.

Політика європейської інтеграції відрізняється від більшості так званих “секторальних політик”, оскільки вона горизонтальна і має вплив майже на всі міністерства на центральному рівні. У цьому сенсі вона не є зовнішньою політикою, вона одночасно реформує і внутрішню політичну, і економічну, і соціальну системи. Такий підхід до політики європейської інтеграції означає необхідність певного рівня координації на центральному рівні. Без такої координації є ризик ускладнити відносини насамперед з Європейською комісією.

Україна має чотири потужні центри політики, які відповідають за відносини з Євросоюзом. Міністерство закордонних справ координує співпрацю у таких питаннях, як спільна зовнішня та безпекова політика ЄС і політичний діалог із його країнами-членами. Міністерство юстиції відповідає за адаптацію національного законодавства з ЄС, а також правосуддя та внутрішні справи. Міністерство економіки координує всі економічні та секторальні питання у транспортній та енергетичній сферах. Секретаріат Кабінету міністрів, на додачу до звичайної ролі секретаріату, також координує виконання загальноукраїнового “Плану дій”.

Існує небезпека, що за умов відсутності єдиного в країні “координаційного центру” Україна буде нездатною повно й чітко відповідати на всі критерійні умови Євросоюзу. Горизонтальна природа євроінтеграційної політики полягає в тому,

що робота одного міністерства впливатиме на роботу багатьох інших міністерств. Таким чином, очевидно, що “вертикальні”, або профільні, міністерства будуть змушені дуже тісно працювати одне з одним для узгодження різних позицій, аби представити ЄС єдину спільну позицію. Окремому міністерству важко провадити горизонтальну політику, не маючи впливу на політику інших міністерств.

Саме “єдиний центр”, який розробляє й координує загальну політику щодо ЄС, може забезпечити врахування позицій різних міністерств і відомств. Прикладом можуть бути рішення щодо визначення пріоритетів та послідовності приведення регуляторного середовища України у відповідність до критеріїв ЄС. Одне міністерство може виступати за швидке запровадження директив ЄС у сфері своєї компетенції, бо це сприятиме просуванню політики, яку воно здійснювало. Однак ці норми можуть викликати великі проблеми для операторів іншого сектора, зокрема для Міністерства фінансів, бо ж це спричинить додаткове навантаження на держбюджет. Міністерство закордонних справ також може бути занепокоєне швидким запровадженням цієї директиви, тому що це не відповідатиме його стратегії переговорів з інших питань [7].

Періодична недієздатність парламенту й затяжні політичні протистояння у трикутнику “Президент — парламент — уряд” призводять до того, що Україна накопичила великий масив нератифікованих документів, неопрацьованих і непродуманих проектів, роблять висновки європейці. У 2009-му — а це рік чергових виборчих баталій — більшість євроінтеграційних завдань українська влада, вочевидь, також не виконає. Нам варто запровадити регуляторні норми та правила ЄС в рамках існуючої програми європейської політики “Східне партнерство”. Може виявитися, що проблема одна — відсутність у нашої влади повноцінного бажання рухатись до Європи... Головне — бажання, а у нас відсутня єдина позиція: одні тягнуть в Росію, інші — в Європу, а треті взагалі бажають нічого не змінювати, не розуміючи, що Україна не може бути нейтральною без збитків для себе.

Важливо наповнювати реальним змістом відносини з державами, стратегічне партнерство з якими визначене відповідними угодами, поглиблювати політичний діалог, економічне, військове і військово-технічне співробітництво, посилювати інформаційне забезпечення розвитку цього процесу [8, 281].

Як підсумок варто пам'ятати, щоб стати активним учасником інтеграційних процесів, активним їх членом, для цього потрібні глибокі політичні й економічні трансформації в українському суспільстві, перетворення України на європейську державу не тільки за місцем географічного положення, а й за відповідними стандартами внутрішньої і зовнішньої стабільності [5, 105]. Для цього потрібне чітке визначення геополітичних пріоритетів і таке ж чітке самовизначення як суверенної держави із власними геополітичними і національними інтересами.

Література

1. Закон України "Про основні напрями зовнішньої політики України" // Голос України. — 1993. — 24 лип.

2. Качабій Р. Візіонер // Український тиждень. — 2009. — № 18(78).

3. Кузик В. Клуб ідей // Український тиждень. — 2009. — № 18(78).

4. Кучма Л. Д. Україна на шляху до Європи // Політика і час. — 1995. — № 8. — С. 3–6.

5. Мадіссон В. В., Шахов В. А. Сучасна українська геополітика: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003. — 176 с.

6. Мартінес М. Ми знаходимося серед великого народу // Уряд. кур'єр. — 1995. — 11 трав.

7. Мейх'ю Алан. Україна і європейська інтеграція: успіх також залежить від якісної координації // Дзеркало тижня. — 2008. — № 11(690).

8. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. — К.: Парламент. вид-во, 2002. — 327 с.

Європейська інтеграція є складним процесом та містить в собі реалізацію далекосяжних політичних, економічних і соціальних реформ, які необхідні не лише задля досягнення Україною стратегічних цілей приєднання до ЄС, а й також, що більш важливо, для визначення принципів та основ подальшого розвитку країни взагалі.

Европейская интеграция является сложным процессом и включает в себе реализацию далеко идущих политических, экономических и социальных реформ, которые необходимы не только ради достижения Украиной стратегических целей присоединения к ЕС, но и также, что более важно, для определения принципов и основ последующего развития страны вообще.

European integration is a difficult process and contains realization of far-reaching political, economic and social reforms which are needed not only for the sake of achievement of strategic aims of tacking Ukraine to ES, but also also, that it is major for determination of principles and bases of subsequent development of country in general.

Надійшла 21 вересня 2009 р.